

Filozofija i rod

Uz temu

Članci koje objavljujemo u tematu »Filozofija i rod« predstavljaju uži izbor radova izloženih na istoimenom simpoziju koji je održan u Zagrebu, od 2. do 4. prosinca 2004., u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva i Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.*

* * *

Tema roda – kojeg se uobičajeno i u najširem smislu smatra kulturnim konstruktom nastalim na podlozi spolne pripadnosti i spolnih razlika kao biološke danosti – nije ništa novo u teorijskim raspravama, ali se u posljednjih nekoliko desetljeća raspravljala sve intenzivnije. Rezultat toga je, među ostalim, i akademsko etabliranje diskursa o rodu, koje poznajemo pod imenom rodnih studija (gender studies). »Rodni studiji«, pak, širi su, i prihvatljiviji, naziv za ono što nerijetko još uvijek nalazimo pod nazivom »ženski studiji« (women's studies). Ovaj terminološki odnos pokazatelj je činjenice da su suvremena propitivanja roda iznjedrena, i još uvijek uglavnom artikulirana, unutar ženskih, odnosno feminističkih promišljanja širokog spektra pitanja vezanih uz spol i rod, u potezu od biologijskih, preko filozofijskih, do društveno-političkih pitanja. Rađanje feminističke teorije iz feminističkog aktivizma (sada već višestoljetnog napora oko »ženskog pitanja«, koji je svoj vrhunac doživio u kasnom 20. stoljeću, a traje dakako i danas), te njihov trajni plodotvoran odnos, predstavljaju osobitost rodnih/ženskih studija kao znanstvene/akademske discipline ili, riječima Biljane Kašić, »polja spoznavanja i propitivanja«. No, samo teorijsko promišljanje pitanja roda multidisciplinarno je i pluriperspektivno, što znači da se rasprava vodi i mora voditi u okviru i iz perspektive različitih područja i, što je još važnije, u međuprostoru između njih. Pritom važnu, a možda čak i ključnu ulogu igra – filozofija.

Ako se kao glavnu zadaću rodne teorije postavi dekonstruktivni/rekonstruktivni pristup androcentričnim i patrijarhalnim shemama i stereotipima, koji su duboko ukorijenjeni u svakom segmentu ljudskoga mišljenja, djelovanja i stvaranja, lako je shvatiti zašto i na koji način filozofija može i treba pripomoći u uspostavljanju okvira za novo razumijevanje rodnih odnosa i praksu koja je u skladu s time. Filozofijski način mišljenja – kojemu je imanentno temeljito promišljanje, promišljanje koje se probija do temelja ili prema njemu, iz čega proizlazi i zahtjev za istim, te permanentni napor oko istoga – zasigurno je najjače sredstvo rodne kritike.

*

Na simpoziju je s izlaganjima sudjelovalo pedesetak znanstvenika/znanstvenica i aktivista/aktivistica iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, te Makedonije. Širi izbor radova sa simpozija bit će

objavljen u zborniku *Filozofija i rod* (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2005.), koji uređuju Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić i Jasenka Kodrnja.

No, filozofija nije samo subjekt rodne kritike, nego i njezin objekt. Naime, notorna je činjenica da je filozofija – u najvećem dijelu svoga povijesnog toka – bila poimana kao muška djelatnost, da su muškarci bili ujedno i autori i publika filozofskih rasprava, te da su pojmovi čovjeka, čovječanstva, humanizma... bili rezervirani uglavnom za muški dio ljudstva. Nerijetko je ova »sljepoća« za ženski rod, za žene, za žensko, postajala aktivnom, pa se androcentričnost, muškocentričnost pretvarala u mizoginiju, ženomrstvo. Za to postoje brojni primjeri, među kojima se nalaze i neka od najznačajnijih imena u povijesti filozofije, od Platona i Aristotela do Schopenhauera i Nietzschea, koji su o ženama govorili s neskrivenim prijezirom. Stoga je jedna od najvažnijih zadaća rodni studija da se poduhvate jednog drugačijeg, rodno osviještenog čitanja povijesti filozofije, odnosno da dokumentiraju rodnu neosviještenost (ili one-sviještenost) klasikâ filozofije, te da iznađu strategiju ophođenja s njihovim djelima, odnosno primjeren model rodne dekonstrukcije i rekonstrukcije povijesti filozofije. No, paradoksalno ili ne, ova se zadaća može provesti jedino uz pomoć filozofije, odnosno kroz samu filozofiju; dakako, filozofiju koja postaje senzibilnom za rodnu problematiku, što i nije ništa drugo nego ozbiljenje istinskog, konkretnog, a ne prijetvornog, apstraktnog humanizma. Ova, pak, zadaća nije samo »čisto teorijske« naravi, kao što ni rezultati ovog zamašnog posla ne mogu ostati ograničeni samo na sferu teorije. Dijalektika teorije i prakse, upisana i u srž filozofskih napora uopće, ovdje se prikazuje u punome svjetlu, prvenstveno zato što to zahtijeva sâm problem.

* * *

Premda, kako sam već ustvrdio, ekstenzivno i intenzivno razmatranje problematike roda nije više novost u svjetskim razmjerima, kao što novo više nije ni filozofijsko promišljanje roda, tj. filozofija roda, simpozij »Filozofija i rod« za naše je prilike ipak predstavljao određenu novost. Ne radi se o tome da se prvi put javno, u za to primjerenu forumu, progovorilo o rodnoj problematici, o »ženskom pitanju«, o feminizmu... Takva bi tvrdnja bila posve netočna, jer povijest feminizma i ženskih/rodni studija kod nas je ipak duga već tridesetak godina. Radi se o tome da u jednoj takvoj diskusiji prvi put nisu sudjelovali niti samo »filozofi«, niti samo »feministkinje«, nego »predstavnici/predstavnice obiju strana«. Time je – istina, »na terenu filozofije« – prvi put u ovakvu opsegu poveden dijalog između tzv. akademske filozofije, s jedne strane, i feminizma (feminističke teorije i aktivizma), s druge strane. Dodatne različitosti koje su bile prisutne na skupu – tematska i disciplinarna raznolikost, različitost pristupa, generacijske razlike, a (zbog prostora još uvijek obilježenog »problematičnom« nedavnom prošlošću) valja istaknuti i sudjelovanje ljudi iz svih zemalja bivše Jugoslavije – unijele su u diskusiju brojne različite glasove, koji se pak nisu pretvorili u buku nerazumijevanja. Štoviše, prisutne su razlike uspjele doći do riječi i biti posredovane u napetom dijalogu. Učinak toga bilo je – treba se nadati, ne samo jednokratno i ograničeno – samoosvještavanje (samopropitivanje, samokritika) i filozofije i feminizma.

* * *

U završnoj raspravi na simpoziju »Filozofija i rod« izrečen je niz sumarnih zaključaka i ocjena simpozija. Na ovome bih mjestu izdvojio riječi dvije sudionice.

Eva Bahovec iz Ljubljane rekla je:

»Ovaj simpozij važan je ne samo za feministkinje, ne toliko za feministkinje i feminističke filozofkinje, koliko za samu filozofiju, i to u smislu otvaranja, priznavanja postojanja pluraliteta filozofijâ.«

A Daša Duhaček iz Beograda u istom je duhu istaknula:

»Hrvatsko filozofsko društvo, kao institucionalizirani oblik filozofije, a u najboljoj tradiciji filozofije, ovim je simpozijem otvorilo prostor za subverzivni potencijal (u pozitivnom smislu riječi), i to u vlastitim okvirima. To smatram velikim značajem ovog skupa, značajem koji ovoga trenutka još ne možemo prepoznati u punom svjetlu.«

Iako bi mi se, kao jednom od organizatora simpozija i kao uredniku ovog temata, zbog naglašavanja ovih i ovakvih riječi, mogla prigovoriti neskromnost i samohvala, preuzimam rizik takvog prigovora, budući da dijelim mišljenje kolegica Bahovec i Duhaček, te se nadam kako će postignuća simpozija »Filozofija i rod« – koja smatram značajnima kako za filozofiju tako i za feminističku teoriju na ovim prostorima – biti ne samo dokumentirana nego i potencirana tematom koji objavljujemo u Filozofskim istraživanjima, a potom i zbornikom Filozofija i rod.

Hrvoje Jurić